

Manifest Gezinshuizen

In Nederland dragen gezinshuisouders in rond de 1000 gezinshuizen 24 uur per dag, zeven dagen per week zorg voor kinderen die om uiteenlopende redenen echt niet meer thuis kunnen wonen. Hiermee geven ze invulling aan de ambitie van het kabinet zoals verwoord in het actieplan uit 2019 om deze kinderen 'zo thuis als mogelijk' op te vangen¹. Deze kinderen wonen bij de gezinshuisouders in huis en zijn een onderdeel van het natuurlijke gezinssysteem, wat betekent dat gezinshuisouders een intensieve taak vervullen. Naast het runnen van een gezin, onderhouden gezinshuisouders contacten met hulpverleners, instanties, ouders en voogden. Gezinshuisouders zijn opgeleid als jeugdhulpprofessional en werken samen met gemeenten, zorgaanbieders en bijvoorbeeld een franchiseorganisatie. Alle gezinshuizen voldoen aan kwaliteitsnormen en leggen ook verantwoording af voor het werk dat zij doen. De kwaliteitscriteria gezinshuizen² bieden een kader voor permanente reflectie op richtlijnen, normen en kwaliteitseisen voor deze professionele zorgvorm.

In dit manifest vragen we expliciet aandacht voor gezinshuizen, specifiek voor de positie van gezinshuisouders in het huidige jeugdhulplandschap en voor de positie van kinderen die in gezinshuizen wonen. Het manifest geeft een beeld van de huidige stand van zaken, zoals we die in het NWO/Sia Raak onderzoek 'Hoop een huis geven' in beeld hebben gebracht. Daarnaast hebben we informatie verzameld op basis van 17 verhalen van gezinshuisouders die ons, los van het onderzoek, benaderden om hun verhaal te delen. De stand van zaken geeft enerzijds aan hoe belangrijk het werk in gezinshuizen is, maar er is ook reden tot ernstige zorg over de positie van gezinshuisouders en kinderen die in gezinshuizen wonen. Aandacht is dringend nodig voor de rol en positie van gezinshuisouders als mens met family life, die als professional met verstand van zaken kinderen in de eigen privésituatie opvangt en begeleidt. In de jeugdwet uit 2015 zijn gezinshuizen 'vergeten' en het gebrek aan een positie maakt ze momenteel een speelbal van belangen, zo blijkt uit het onderzoek.

Context

Hoewel gezinshuizen al bestaan sinds het begin van de 20e eeuw, merken gezinshuisouders en betrokkenen bij gezinshuizen, dat het beroep 'gezinshuisouder' nog steeds relatief onbekend is. Meer dan 3000 kinderen vinden inmiddels een plek in een gezinshuis. Het gaat daarbij om kinderen met een complexe hulpvraag, die vaak al meerdere plaatsingen in pleeggezinnen of instellingen achter de rug hebben. Voor gezinshuisouders geldt dat werk en privé samenvallen, omdat de kinderen die bij hen geplaatst worden in hun huis wonen. Dit natuurlijke gezinssysteem vormt de basis om te werken aan herstel en ruimte te maken voor ontwikkeling. Het werk van gezinshuisouders gaat dan ook altijd door. Een gezinshuisouder kan franchisenemer zijn, in loondienst bij een zorgorganisatie werken of zelfstandig ondernemer zijn. Er zijn gezinshuizen waar de gezinshuisouder alleen werkt of samen met een partner het gezinshuis runt, maar er zijn ook gezinshuizen die werken met pedagogisch medewerkers of stagiaires. Er is dan ook een enorme diversiteit aan gezinshuizen in ons land.

Leven in een gezinshuis

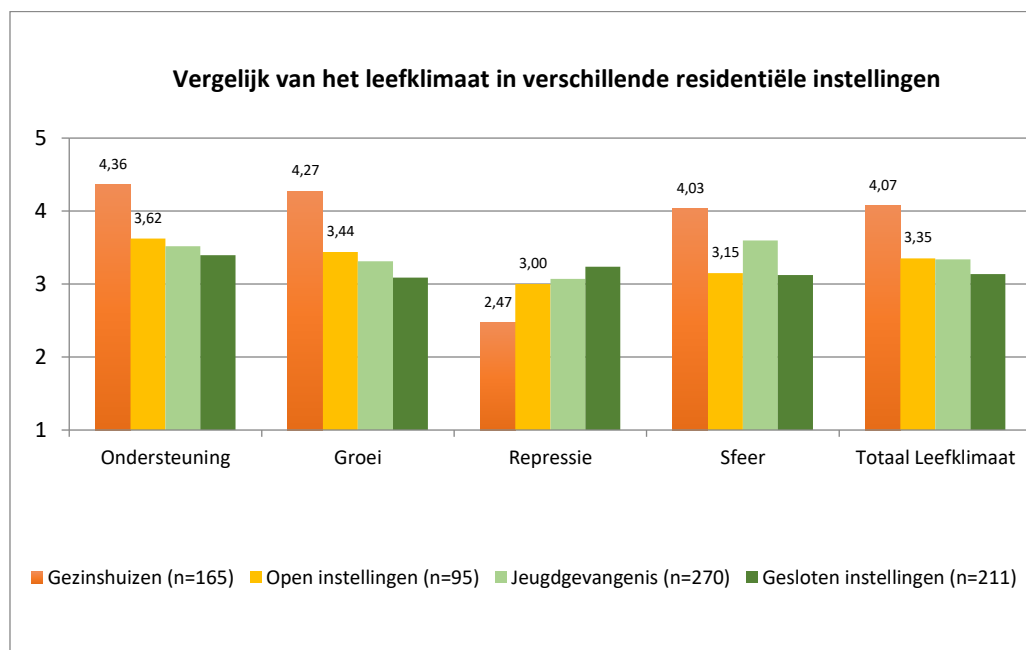
Kinderen die in gezinshuizen wonen ervaren stabiliteit, zij krijgen niet meer te maken met verschillende diensten en steeds wisselende begeleiders ('passanten') waarmee ze steeds opnieuw

¹ <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2019/03/25/de-best-passende-zorg-voor-kwetsbare-jongeren>

de relatie moeten aangaan en die soms hun achtergrond niet kennen (in enkele gevallen tot wel vijf voogden in drie maanden ³. Het is van belang om te weten dat kinderen die in gezinshuizen zijn geplaatst te maken hebben met complexe problematiek. Het is niet vanzelfsprekend dat zij zich in een gezinssituatie goed kunnen handhaven, er kan worden gesteld dat er een groot beroep gedaan wordt op de professionaliteit van de gezinshuisouder(s) om deze kinderen een stabiele basis te bieden in een natuurlijke gezinssituatie (Kwaliteitscriteria, 2019).

We weten echter dat de omgeving die kan worden geboden in een gezinshuis een positieve invloed heeft op het gedrag van kinderen (Bekken & van der Helm, 2017). Gezinshuizen bieden een context waarin voorgeleefd wordt hoe in het dagelijks leven duurzame relaties worden aangegaan. Onder andere de natuurlijke manier waarop kinderen kunnen deelnemen aan het dagelijks leven in een wijk en contact met het netwerk van de gezinshuisouders draagt eraan bij dat kinderen verbondenheid kunnen ervaren met de omgeving (Klapwijk & Klapwijk, 2019). Onderzoek laat zien dat kinderen in gezinshuizen een positief leefklimaat ervaren dat hen in staat stelt te leren en te stabiliseren (Kooymans, Dekker en Van der Helm, 2018). In figuur 1 is te zien, op basis van gegevens die verzameld zijn in gezinshuizen tijdens het onderzoek 'Hoop een huis geven' hoe het leefklimaat in gezinshuizen verschilt van het ervaren leefklimaat in andere typen instellingen. Kinderen ervaren een hoge mate van ondersteuning door gezinshuisouders en medewerkers, ervaren dat ze zich kunnen ontwikkelen en dat er ruimte is voor autonomie.

Figuur 1. Leefklimaat in uiteenlopende instellingen

De context van gezinshuizen biedt dat wat men in de transitie en transformatie van de jeugdzorg voor ogen had 'zo thuis mogelijk opgroeien'. Het was niet alleen de bedoeling om uithuisplaatsingen te verminderen, maar vooral om pleegzorg en gezinshuizen in te zetten als vervanging institutionele, groepsgerichte zorg. Bovenstaande onderstreept dat gezinshuizen erin slagen om in een gezinssituatie kinderen met complexe problematiek op te vangen en te begeleiden. Kinderen ervaren het leefklimaat in gezinshuizen als zeer positief.

Het werk van gezinshuisouders

³ <https://blog.pedagogiek.nu/blog/2018/03/04/vijf-voogden-in-drie-maanden/>

Het werkveld van een gezinshuisouder is echter complex. Bij een gezinshuis zijn veel verschillende partijen betrokken. In ieder geval is er een zorgaanbieder of gemeente betrokken bij het gezinshuis, vaak ook gezinsvoogden (jeugdbeschermers/gezinsmanagers), ouders (netwerk) van de kinderen, de franchiseorganisatie en hulpverleners. Daarnaast geldt ook voor veel gezinshuizen dat de kinderen op verschillende (speciaal onderwijs) scholen zitten of dagbesteding volgen. Van de gezinshuisouder wordt verwacht met al deze partijen samen te werken, af te stemmen of aan betrokkenen te rapporteren en overzicht te hebben van het geheel. Daarnaast is er natuurlijk nog de dagelijkse zorg en begeleiding van de kinderen die op de gezinshuisouder neerkomt. Kortom, een gezinshuisouder heeft nogal wat taken te vervullen en moet van veel markten thuis zijn.

In ons onderzoek en in de verhalen van gezinshuisouders die ons benaderen, komt echter naar voren dat de positie van gezinshuisouders in dat complexe werkveld onvoldoende wordt erkend als die van een professional met kennis van zaken. Gezinshuisouders hebben kennis over trauma en hechtingsproblematiek en zijn in staat door hun kennis kinderen met complexe problematiek te ondersteunen zodat ze kunnen leren hun gedrag te reguleren, herstel mogelijk is en er ruimte ontstaat voor ontwikkeling.

Daarnaast, en dat wordt ook onvoldoende onderkend, werken zij altijd binnen het eigen familiesysteem en is er dus ook sprake van menszijn en zich persoonlijk verbinden met kinderen die bij hen wonen. Binnen het familie- en jeugdrecht wordt gesproken van family life, wanneer sprake is van een nauwe persoonlijke betrekking tot het kind, al dan niet voor bepaalde tijd (artikel 8 EVRM).

Leven en werken in een gezinshuis

Voor het NWO/SIA Raak onderzoek 'Hoop een huis geven' hebben we gesproken met 42 gezinshuisouders over de manier waarop zij vormgeven aan het leefklimaat in het gezinshuis en hoe zij zich verhouden tot de verschillende organisaties en mensen waarmee zij samenwerken en waaraan zij verantwoording moeten afleggen.

Uit de interviews met gezinshuisouders komt naar voren dat zij zich voortdurend inzetten om een goed leef- en ontwikkelklimaat te realiseren voor de kinderen die bij hen geplaatst zijn. Ze verschillen in de mate waarin zij methodisch werken, maar alle gezinshuisouders werken volgens professionele standaarden zoals geformuleerd in de kwaliteitscriteria. Daarnaast valt op dat gezinshuisouders er over het algemeen sterk op gericht zijn professionals en experts om zich heen te verzamelen die hen ondersteunen bij het vormgeven van de begeleiding aan de kinderen. De meeste gezinshuizen laten zich adviseren en begeleiden door de nodige professionals en experts. Ook zorgen bijna alle gezinshuisouders (n=36) ervoor dat er ruimte is voor reflectie en eigen ontwikkeling door bijvoorbeeld gebruik te maken van een gezinshuiscoach, deel te nemen aan een intervisiegroepje of zich te organiseren als gezinshuizen in de omgeving die samenwerken en elkaar voeden en scherp houden. Tot slot is zelfzorg een belangrijk onderwerp voor gezinshuisouders. Zij geven daar vorm aan door bijvoorbeeld te sporten of soms een weekend weg te gaan en voor de kinderen goede vervangende zorg te regelen.

Wanneer gezinshuisouders spreken over de context waarin zij hun werk vormgeven, wordt duidelijk dat dit een groot beroep doet op de professionaliteit en samenwerkingsvaardigheden van de gezinshuisouder. Verschillende organisaties en personen met verschillende belangen doen een beroep op hen, stellen hen vragen, hebben ideeën over het kind waar het om gaat en vragen om verantwoording door de gezinshuisouder, zonder altijd de context te kennen. Daar komen veel overleggen en veel administratieve taken bij kijken. Belangrijker nog in dit geheel is dat de verschillende belangen van verschillende betrokkenen vaak leidend zijn in gesprekken en dat

gezinshuisouders vaak hun best moeten doen om hun visie en kennis en ervaring in te brengen en daarin serieus genomen te worden door betrokkenen. Soms worden zij juridisch als 'instelling' aangemerkt en aangesproken, soms als mens, dan weer als professional. Voor scholen is bijvoorbeeld vaak nog onduidelijk wat nu de rol en positie van een gezinshuisouder is. Voor de wet worden gezinshuisouders gezien als zorgorganisatie. De zorgaanbieder of gemeente met wie ze samenwerken ziet hen als professional. Gezinshuisouders vertellen dat de samenwerking afhangt van de positie die zij kunnen innemen en de manier waarop ze wel of juist niet gehoord worden. Opvallend is, dat gezinshuisouders in veel gevallen ervaren (n=40) dat zij door de jeugdbescherming niet als volwaardig gesprekspartner erkend worden en dat beslissingen worden genomen zonder hen te consulteren of daarin te kennen. De communicatie ontbreekt en er wordt over de gezinshuisouder en de kinderen gesproken (intern overleg), zonder na te gaan hoe het in het gezinshuis eraan toe gaat en hoe het met het kind gaat. Sterker nog, we krijgen gedurende het onderzoek steeds meer signalen dat er sprake is van oplopende conflicten tussen gezinshuisouders en de jeugdbescherming die leiden tot vergaande maatregelen van de kant van de jeugdbescherming. In het afgelopen jaar hebben we los van de gezinshuisouders die we al hadden geïnterviewd van 16 gezinshuisouders zorgelijke verhalen te horen gekregen over ervaringen met de jeugdbescherming of betrokken zorgorganisaties. Het gaat in totaal om 37 kinderen, waarvan 26 onder voogdij en bij 11 kinderen is sprake van een onder toezichtstelling.

Jeugdbescherming, zorgorganisaties en gezinshuizen

De verhalen die zijn opgetekend komen van gezinshuisouders die werken in een franchiseconstructie, in loondienst en die zelfstandig zijn. In de verhalen van deze gezinshuisouders komt een zorgelijk beeld naar voren waarin de belangen van de kinderen niet voorop staan en van drang en dwang. Rode draad in deze verhalen is dat er geen ruimte is voor de professionele inbreng en ervaring van de gezinshuisouder én tevens inbreuk wordt gemaakt op de persoonlijke integriteit, privacy en het gezinsleven van de betreffende gezinshuisouders. In 13 gevallen gaat het om een conflict met jeugdbescherming en in drie gevallen om een conflict met een zorgaanbieder waar in twee situaties de gezinshuisouders in loondienst waren.

In alle verhalen komt naar voren dat de jeugdbeschermingsorganisatie of de zorgorganisatie een beslissing neemt over wat er gebeurt met een of meer kinderen, die volgens de gezinshuisouders niet in het belang van de kinderen zou zijn. In alle gevallen worden gezinshuisouders niet als primaire gesprekspartner betrokken en horen gezinshuisouders over de beslissing die is genomen wanneer die ten uitvoer zal worden gebracht, of ze komen achter een besluit door bijvoorbeeld het lezen van mailwisselingen. Wanneer de gezinshuisouders dat proberen aan te geven worden ze niet gehoord of worden ze onder druk gezet om mee te werken. In een aantal situaties worden, zonder hoor en wederhoor kinderen uitgeplaatst die al langer dan een jaar (soms tot 10 jaar) in het gezinshuis wonen. Wanneer gezinshuisouders in gesprek proberen te komen met de jeugdbescherming of zorgorganisatie, dan wordt dat geweigerd of genegeerd. Klachten die zij indienen over de gang van zaken werden met beroep op onjuiste argumentatie, een verkeerde voorstelling van zaken en gelegenheidsargumenten afgewezen, zo oordeelde de inspectie in een casus. Gezinshuisouders die juridische procedures aanspannen lopen er tegenaan dat zij niet worden aangemerkt als belanghebbende en dat rechters onvoldoende kennis hebben van gezinshuiszorg. Zij worden aangemerkt als zorgorganisatie. De positie van gezinshuizen en gezinshuisouders als professionals wordt in alle gevallen niet erkend en herkend. Naast het feit dat gezinshuisouders niet worden gehoord, worden ook betrokken professionals bij het gezinshuis niet gehoord. Meningingen worden als feiten gepresenteerd zonder onderzoek te doen. Therapeuten, gedragswetenschappers of betrokken managers of de franchiseorganisatie die proberen aan te geven hoe zij tegen de situatie aankijken

worden niet gehoord of genegeerd. Ook de kinderen zelf worden niet of niet op een juiste manier meegenomen in het besluit. Voogden nemen veelal een passief uitvoerende rol of een actieve rol waarin ze buiten de gezinshuisouders om met mensen afspraken maken over de kinderen. Als een voogd zelf bezwaar heeft tegen de gang van zaken wordt de voogd soms van de zaak afgehaald en krijgt het kind een nieuwe voogd. Andere voogden worden niet gehoord en weten niet waarom bepaalde beslissingen zijn genomen. Gezinshuisouders geven aan dat zij meer collega's kennen die in een dergelijke situatie beland zijn. Niet iedereen durft hierover te spreken, omdat zij bang zijn voor de gevolgen die dit kan hebben voor de kinderen die er nog wel zijn, voor hun bedrijf of voor henzelf als jeugdzorgprofessional.

In de kern zijn er een aantal zaken die steeds terugkomen in de betreffende verhalen:

- Het belang van kind staat niet voorop in de genomen besluiten;
- Er worden aannames gedaan zonder te verifiëren of uitspraken of gemelde zorgen waar zouden kunnen zijn; meningen worden als feiten gepresenteerd en valse meldingen als waar aangemerkt.
- Een verklarende probleemanalyse ontbreekt bijna altijd;
- De gezinshuisouder wordt niet gehoord, ook betrokken inhoudelijk professionals en organisaties worden niet gehoord;
- De positie van de voogd is bepalend in de communicatie en de manier waarop beslissingen worden genomen óf voogden die bezwaar hebben tegen de gang van zaken worden van de casus afgehaald of genegeerd;
- De positie van het gezinshuis als primaire leefomgeving van het kind wordt niet erkend;
- De jeugdbescherming neemt beslissingen en dreigt, hierdoor ontstaat wantrouwen;
- Er is geen contact mogelijk met de GI om in gesprek te gaan en het belang van de kinderen te bespreken en gezamenlijk afwegingen te maken;
- Zorgorganisaties doen niet aan waarheidsvinding (ontbreken steun zorgorganisatie vs geen steun geen grip GI);
- Binnen de jeugdbescherming is ook chaos (wisselende voogden, onduidelijke rollen en verantwoordelijkheden en interne machtsstrijd; er staan momenteel 3 GI's zonder verscherpt toezicht en sinds de decentralisatie zijn er duizenden voogden vertrokken⁴);
- klachten worden niet gehoord;
- De gezinshuisouder wordt gezien als professional niet als mens met een gezinsleven.

In de besluitvorming worden ook de biologische ouders uitgesloten als gesprekspartners, gezinshuisouders ondergaan een simultane behandeling vanuit de perceptie dat wie zorgt voor-of zelfs van een kind houdt minder recht van spreken heeft. De jeugdbeschermer zou een objectievere blik hebben. Dit druist tegen de visie in die al jaren vanuit wetenschappelijk onderzoek wordt aanbevolen: een op relatie gebaseerde jeugdzorg waarbij alle betrokkenen deel uit maken van het komen tot gezamenlijke beeld- en besluitvorming. In de pleegzorg wordt eenzelfde route zichtbaar waarbij pleegzorgbegeleiders, pleegouders en ouders niet worden gehoord of erger nog, tegen elkaar worden uitgespeeld.

Tot slot valt in alle verhalen op dat gezinshuisouders, kinderen en betrokkenen die bezwaar hebben tegen de gang van zaken nergens terecht kunnen voor bijvoorbeeld een heroverweging of een onafhankelijk oordeel door derden. De kinderombudsman kan pas worden ingeschakeld na het

⁴ <https://pointer.kro-ncrv.nl/gezinsvoogden-jeugdbescherming-in-het-nauw-gedreven>

doorlopen van alle klachtenprocedures. Dat kan jaren in beslag nemen en inmiddels zijn de kinderen al uit huis gehaald. De inspectie verwijst naar een belangenconflict tussen zorgorganisaties en geeft aan zich niet met individuele casussen bezig te houden. De rechter oordeelt dat gezinshuisouders geen belanghebbenden zijn en geen family life bieden. Er is geen enkele organisatie of instantie die gezinshuisouders en -kinderen kan ondersteunen wanneer ze het idee hebben dat hen, voornamelijk de kinderen waar het om gaat, onrecht en schade wordt aangedaan.

Besluit

In gezinshuizen wordt door gezinshuisouders kwalitatief hoogwaardige zorg geboden aan kinderen die te maken hebben met complexe problemen en die een groot beroep doen op de professionaliteit van gezinshuisouders. Zij geven deze zorg vorm in hun eigen privésituatie en zijn dan ook 24/7 betrokken bij de kinderen die aan het toevertrouwd zijn. Zij geven hen een plek in hun eigen familielevens. Onderzoek laat zien dat kinderen een zeer goed leefklimaat ervaren in gezinshuizen in vergelijking met andere vormen van residentiële zorg. Deze vorm van zorg sluit aan bij wat beoogd werd met de transitie en transformatie van de jeugdzorg en zou derhalve gesteund en gestimuleerd moeten worden.

De positie van gezinshuisouders is op dit moment echter te kwetsbaar en de verhalen van 19 gezinshuisouders over conflicten met jeugdbescherming en zorgorganisaties zijn reden tot zorg. Gezinshuisouders worden in een aantal gevallen onvoldoende als gesprekspartner en belanghebbende meegenomen als het gaat om belangrijke beslissingen die kinderen aangaan en die genomen zouden moeten worden in het belang van het kind. Dit leidt soms tot diep ingrijpen in de persoonlijke levenssfeer van gezinshuisouders en -kinderen met (her)traumatisering tot gevolg. De positie van de gezinshuisouders is bijzonder kwetsbaar en de gang van zaken leidt tot onnodige ernstige schade voor de betrokken kinderen, gezinshuisouders en ook eigen kinderen van gezinshuisouders. Deze gang van zaken staat de ontwikkeling van de transformatie van de jeugdzorg naar 'zo thuis mogelijk opgroeien' in de weg en leidt nu en in de toekomst tot ernstige problemen. Gezinshuizen hebben geen officiële plek in de jeugdbeschermingsketen en ze worden niet gewaardeerd en beoordeeld als professionele organisaties. Zeker niet door de voogdijinstellingen. Het is dringend nodig dat hier politiek en bestuurlijk aandacht voor komt. Een belangrijke aanbeveling zou zijn om een commissie samen te stellen van deskundigen met verstand van zaken die in ingewikkelde situaties en conflicten tussen de jeugdbescherming en/of zorgorganisaties en gezinshuisouders (of ouders) de situatie kunnen analyseren en op basis daarvan een uitspraak te doen over wat het beste is voor het kind waar het om gaat.

Namens de betrokkenen bij het onderzoek 'Hoop een huis geven':

Prof. dr. Peer van der Helm (lector aan de hogeschool Leiden en hoogleraar aan de UvA)

Gerard Besten (bestuurder gezinshuis.com)

Dr. Dorien Graas (lector aan de hogeschool Windesheim)

Dr. Martine Noordegraaf (lector aan de Christelijke Hogeschool Ede)

Bronnen

Bekken, F. & Van der Helm, G.H.P. (2017). Hoop een huis geven: eerste resultaten leef- en werkklimaatonderzoek bij Gezinshuizen-Plus. *Tijdschrift voor Orthopedagogiek*, nr. 56, pp. 14-22.

- Gezinspiratieplein (2018). *Factsheet Gezinshuizen*. <https://www.gezinspiratieplein.nl/weten/lezen-weten/lijst-met-alle-publicaties/116-factsheet-gezinshuizen-2018/file>
- Grupper, E., & Shuman, S. (2020). Residential care centers during the Covid-19 Pandemic: A survey of 13 countries – members of FICE-International. <https://www.ficeinter.net/single-post/2020/08/03/residential-care-centers-during-the-covid-19-pandemic-a-survey-of-13-countries-members> Geraadpleegd op 12-12-2020
- Hospes, H., Noordegraaf, M., & Schep, E. (2019). Rapportage 2-‘Jouw Gezin, Mijn Zorg?’Hoe gezinshuisouders en ouders constructief kunnen samenwerken: Verdieping: casestudies.
- Klapwijk, G.J. & Klapwijk, D.A.D. Gezinshuizen: de kracht van het gewone leven, p. 293-303. In: Van der Helm, G.H.P., red. (2019). *Leefklimaat! Voor jeugd en volwassenen*. Amsterdam: Uitgeverij SWP.
- van de Koot-Dees, D., & Noordegraaf, M. (2018). Rapportage 1-‘Jouw Gezin, Mijn Zorg?’Hoe gezinshuisouders en ouders constructief kunnen samenwerken: Verkenning: literatuuronderzoek en interviews.
- Kooymans, E., Dekker, A. & Van der Helm, G.H.P (2018). *Hoop een huis geven*. Vervolgonderzoek naar gezinshuizen als alternatief voor de gesloten jeugdzorg. *Tijdschrift voor Orthopedagogiek*, 11-12, 65-73.